

כתובה מאי היא?

א. שמות כב:טו-טז

וכי יפתה איש בתולה אשר לא ארשה ושכב עמה מהר ימהרנה לו לאשה: אם מאן ימאן אביה לתתה לו כסף ישקל כמהר הבתולת:
רש"י: מהר ימהרנה - יפסוק לה מוהר כמשפט איש לאשתו, שכותב לה כתובה וישאנה:

ב. בראשית לד, יא-יב

ויאמר שכם אל אביה ואל אחיה אמצא חן בעיניכם ואפשר תאמרו אלי אמת: הרבו עלי מאד מהר ומתן ואתנה כאשר תאמרו אלי ותנו לי את הנער לאשה:

ג. <https://en.wikipedia.org/wiki/Babatha>

ד. רמב"ם הלכות נערה בתולה פרק א:ד

ואין לה [למפותה] כתובה, שלא תקנו חכמים כתובה לאשה אלא כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה וזה אינו יכול להוציא.

ה. כתובה

באחד בשבת... איך שהחתן אמר לה להדא בתולתא "הוי לי לאנתו כדת משה וישראל, ואנא אפלה ואוקיר ואיוון ואפרנס יתיכי ליכי כהלכות גוברין יהודאין דפלהין ומוקריין וזנין ומפרנסין לנשיהון בקושטא, ויהיבנא ליכי מהר בתוליכי כסף זווי מאתן דחזי ליכי מדאורייתא, ומזוניכי וכסותיכי וסיפוקיכי ומיעל לותיכי כאורח כל ארעא.

וצביאת בתולתא דא והות ליה לאנתו. ודין נדוניא דהנעלת ליה מבי נשא... וצבי חתן דגן והוסיף לה מן דיליה עוד מאה זקוקים כסף צרוף אחרים כנגדן, סך הכל מאתים זקוקים כסף צרוף.

וכך אמר חתן דגן אחריות שטר כתובתא דא נדוניא דין ותוספתא דא קבלית עלי ועל ירתי בתראי להתפרע מכל שפר ארג נכסין וקנינין דאית לי תחות כל שמיא, דקנאי ודעתיד אנא למקנא, נכסין דאית להון אחריות ודלית להון אחריות, כלהון יהון אחראין וערבאין לפרוע מנהון שטר כתובתא דא נדוניא דין ותוספתא דא מגנאי ואפילו מן גלימא דעל כתפאי, בחיי ובתר חיי, מן יומא דגן ולעלם. ואחריות שטר כתובתא דא נדוניא דין ותוספתא דא קבל עלי חתן דגן כחומר כל שטרי כתובות ותוספתות דנהגין בבנת ישראל העשויין כתקון חכמינו זכרונם לברכה דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי. וקנינא מן חתן דגן למרת בתולתא דא על כל מה דכתוב ומפורש לעיל במנא דכשר למקניא ביה, והכל שריר וקים.

הכתובה מעידה שהתחתנו?

ו. רמ"א אבן העזר מב:ד

מצאו כתוב בשטר: "פלוני קידש פלונית", ועדים חתומים בו, כל זמן שאין השטר מקויים, אין לחוש לקדושין (הגהות מרדכי דקדושין).

ז. רי"ף מסכת יבמות דף ט עמוד א

ומסתברא לן כי אמרינן "רחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם" דלא הויה לה עדות שבכתב עדות, ה"מ היכא דאיתיה לשטרא תותי ידי סהדי, דכמה דלא נפקא לה סהדותא מתותי ידיהון דסהדי, כמה דלא קא מסהדי בה עד השתא דמיא, דהא אי בעו כבשי לה לשטרא ולא מסהדי. הלכך אי מדכרי לה לסהדותא ומסהדי בה על פה הויה עדות, ואי לא לא הויה עדות. אבל שטרא דנפיק מתותי ידי דבעל דין לא אמרינן ביה "מפיהם ולא מפי כתבם" הוא, דהא מעידנא דחתימי בשטרא ויהבי ליה למריה לא יכלי למהדר בהו, והווי להו כמי שנחקרה עדותן בב"ד, דאמר רשב"ל [כתובות י"ח ע"ב] "עדים החתומין על השטר נעשו כמי שנחקרה עדותן בב"ד", הלכך "מפיהם" קרינא ביה, ולא "מפי כתבם" הוא.

ח. שו"ע חושן משפט מו:לה

חתם בשטר עד שלא נעשה חתנו, ונעשה חתנו, הוא אינו יכול להעיד על כתב ידו, אבל אחרים מעידים שמכירים חתימתו, אפילו לא ראוהו עד שנעשה חתנו. ויש מי שאומר דהיינו דוקא כשהשטר יוצא מתחת יד אחר, אבל אם יוצא מתחת יד העדים, לא.

ט. נתיבות המשפט ביאורים סימן לט:יג

כשכותבין שטר ללוה לעולם אין העדים יודעים מהלוואה, ועיקר עדותן נגמרת בשעת מסירת השטר, כמו שכתב הר"ן בפרק המגרש [גיטין מ"ח ע"א מדפי הרי"ף] דעדי חתימה מטעם מסירה הן כורתין, ואם כן תלוי העיקר כשמצוה הלוה ליתן, וכשאמר תנו נגמרה עדותן בשעת מסירה

י. הר"ן על הרי"ף מסכת גיטין דף מח עמוד א
דילמא שמסירתו כורתת, דכל שנתקיים בחותמו ליכא למיחש דאייה זייפתיה, ואנן סהדי דאיהו יהביה ניהלה כיון שהגט יוצא מתחת ידה, כשם שאנו מכשירים אותו בלא עדי מסירה כשנחתם לשמה ויוצא מתחת ידה...

יא. שיטה לא נודע למי, קידושין כו.
"כתבו לו על הנייר או על החרס" – וא"ת והא חרס 'כתב שיכול להזדייף' הוא, ואע"ג דקי"ל כר' אלעזר דאמר עידי מסירה כרתי ואפי' בכתב שיכול להזדייף כשר, הא לא הכשיר ר' אלעזר אלא בגיטין, אבל בשטרות לא! י"ל כי אמרינן דאין הלכה כר' אלעזר בשאר שטרות, ה"מ למטרף בהו ממשעבדי, דכל היכא דליכא עדי חתימה ליכא קלא, אבל מקנה קני ליה לשדה בעידי מסירה....

יב. בבא בתרא נא ע"א
[משנה: לא לאיש חזקה בנכסי אשתו ולא לאשה חזקה בנכסי בעלה].
"ולא לאשה בנכסי בעלה וכו'" פשיטא! כיון דאית לה מזוני, מזוני הוא דקא אכלה! לא צריכא, דיחד לה ארעא אחריתי למזונה.
הא ראייה יש [כלו]: אם היא מביאה שבאמת קנתה נכסי הבעל, הן שלה? לימא לגלויי זוזי הוא דבעי [באמת לא מכר לה, אלא עשה כדי לגלות כסף שהיא החביאה ממנו]! שמעת מינה המוכר שדה לאשתו קנתה, ולא אמרינן לגלויי זוזי הוא דבעי? לא, אימא הא ראייה יש בשטר מתנה [ולא בשטר מכר].
אמר ליה: פשיטא! דל זוזי מהכא ותיקני בשטרא!

יג. חידושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף נא עמוד א
ומכאן הביא ראייה הר' בעל העיטור ז"ל שאדם קונה קרקע בשטר ראייה ואף על פי שלא נכתב לקנין. ומורי נר"ו אומר דהא ליתא, אלא אם כן כתוב בלשון מקנה, וזהו כשאינו מדבר בלשון העדים אלא בלשון המקנה "שדי מכורה לך" "שדי נתונה לך" דומיא דגט. והא דקאמרינן הכא "תקניה בשטר" ולא דחי ליה דמיירי בשטר ראייה שאין בו לשון מקנה, או משום דנקיט ליה סתמא או אולי מנהגם היה לכותבו בלשון שטר מקנה.

הכתובה מעידה לקבלת החתן?

יד. מנחת אשר ב:צא

ולענ"ד הדלה נראה דאין כאן כל חשש בעדות זו, דאיך נאמר דעדי הכתובה מעידים על הקידושין לפני שנתקדשה?

טו. שו"ע חושן משפט מו:י

שטר שיצא בבית דין, ובאו עדים ואמרו: כתב דינו הוא זה, אבל מעולם לא ידענו עדות זו ואין אנו זוכרים שזה לזה מזה או מכר לו, לא נתקיים השטר והרי הם כחרשים, עד שיזכרו עדותן.

טז. נתיבות המשפט ביאורים סימן מו:י

אמנם הדין אמת, דודאי כשזוכרין שחתמו עצמם בציווי הלוה, סגי, דהא כותבין שטר ללוה אף על פי שאין מלוה עמו, א"כ לעולם אפילו זוכרין העדות אין יכולין להעיד רק שנכתב בציווי הבעל והמתחייב כמ"ש הבית שמואל בסימן ק"ל [סקי"ט], ועל המסירה אנן סהדי כמ"ש הר"ן בפרק המגרש [גיטין מ"ח ע"א מדפי הרי"ף], וכיון דכל עיקר עדותן שבשטר היא רק שנכתב בציווי המתחייב וזה זוכרין, סגי.

יז. מנחת אשר ב:צא

ומשום כך אין מוזכר בכתובה שנתן לה כסף או שטר לקידושיה, ואין זכר אלא לדין ודברים שביניהם...

יח. מנחת אשר ב:צב

ומה שכתב דמה שמיחזים עדים אחרים על הקידושין אינו אלא לכבוד חתן וכלה, מה לן בטעם המנהג? מ"מ נהגו שאין עדי הכתובה מקפידים כלל לראות את הקידושין, וא"כ איך נתייחס אל עדותן כעדות על הקידושין כשאין הם רואים את הקידושין כלל?

יט. שו"ת מהר"י מברונא סימן צד

נשאלתי כיצד יעשה בקנין ובכתובה.
והשבתי: הרבה מנהגים שמעתי ותמוהים הם בעיני. שמעתי ברינוס שנוהגים שמקדשי ואחר הקדושין בעוד עומדים בחופה מקבלין קנין להפסיק בין הברכות ואין חותמין הכתובה עד מ"ש, וקוראים גם הכתובה בין הברכות בלא עדים חתומים.
וק' לי טובא: חדא, הואיל והיה שהות ביום למיחתם למה לא יחתמו הכתובה מתחלה? ... ועוד כי קורא הכתובה בלא עדים מיחזי כשיקרא, וכי יהיב הכתובה לכלה ניירא בעלמא הוא דיהיב לה ולא סמכא דעתא, ואי בעיל אח"כ הוי בעילת זנות...
א"ת אדרבא כי חתום הכתובה קודם קדושין מיחזי כשיקרא שהעדים חותמין איך דאמר לה "הוי לי לאנתו" פ'י לאשה, וזה אינו כן שהרי לא קדשה, ודומה זה להא דאמר'י בפ"ב דכתובות (כא ב) "האי אשרתא דדייני דמכתב מקמי דליחזו סהדי חתימת ידיהו מיחזי כשיקרא,"

זה אינו זהותם כתבו "מכירים אנו חתימת ידי העדים" וזה שקר גמור, אבל כאן כותבין וחותרין השטר לראיה כי יהיב לא יהא משועבד לה פשיטא דשפיר דמי דהא (ב"מ יג ב) כותבין שטר ללוה אעפ"י שאין מלוה עמו:

כ. מנחת אשר ב:צב

נראה דמה שכתוב בכתובה דהוית ליה לאינתו אין זה מתפרש כעדות על הקידושין שעדיין לא היו ולא נעשו, דשטר זה עיקרו וענינו התחייבות על הכתובה ולא שטר קידושין. אלא כונת הדברים דהעדים חותמין לאמר דלאחר שתתקדש אשה זו על ידי החתן, מתחייב הוא בכל הכתוב בכתובה... ולא דנו בה הראשונים אלא משום **דמיחזי כשיקרא**, אבל אין בזה עדות שקר, כיון שאין בזה תורת עדות כלל...

תמיכה לשיטתו

כא. שו"ת שיבת ציון סימן ע

הרי ידוע ומפורסם לכל שמה שנכתב בכתובה הוי לי לאינתו ושאר דברים המורים שנשאו זה לזה, כל הגדת עדים בחתימת הכתובה אינו עדות שכבר נעשה הקידושין וקניני האישות דהא כתבו וחתמו הכתובה קודם כניסה לחופה, והכל יודעים שהכתובה נכתב ונחתם על סמך שיכנסו היום לחופה ויקדש ויגמור קניני אישות ביניהם, וא"כ הכתובה היא תלויה ועומדת במעשה הקידושין וחופה שיהיה אח"כ, ומעתה אם העדים מעידים שהקידושין והחופה היה על תנאי אין בזה הכחשה להכתובה ואינו מגרע כחה כלל ומה שמסרו הכתובה להכלה הוא משום שחייב הבעל בעניני ממון היה בלי תנאי...

כב. פסקי דין - ירושלים דיני ממונות ובירורי יהדות ד עמוד רצה

הרב ברוך יצחק לויין אב בית הדין שע"י הרבנות הראשית לירושלים פס"ד בעניני כתובה וקדושין... מה שעושים מפעם לפעם שכותבים הכתובה וחותרים ביום לפני שקיעת החמה והחופה והקדושין מתאחרים עד אחרי צאת הכוכבים, ומסתמכים על דברי הלבוש סי' סו סע"י י שנהגו שמקבלים קנין וחותרים קודם החופה, כבר הקשה בשו"ת שאילת שלום מהדו"ת סי' עא שאם איחרו החופה עד הלילה מדוע אין חוששים למוקדם, שהרי אין דעתו להתחייב אלא משעת החופה, ואפ"י עסוקים באותו ענין. נראה שהטעם הוא עפ"י מה שאמרו בגיטין יח א "הנהו קלא אית להו" ... לפיכך נראה שצריך שהחתן ימסור את הכתובה לכלה ע"י העדים המיוחדים לקדושין.

וכן ראיתי הלכה למעשה בקדושין שהיו נוכחים גאון הדור הגרא"ז מלצר זצ"ל ותחתיו הגאון מרן ר' אהרן קוטלר זצ"ל, ואני הייתי מסדר הקדושין, והיה פקפוק כיון שיצא שסידור הקדושין התאחר קצת אחרי השקיעה, וזמן של הכתובה היה מלפני השקיעה, ואמר אז הגר"א קוטלר זצ"ל שכיון שמוסרים הכתובה לידי הכלה בפני עדים, אין חשש בזה, דקלא אית לה.

אבל

כג. מנחת אשר ב:צה

ומודינא דודאי הכי עדיפא וכן יש לנהוג לכתחילה, ולא באתי אלא לבאר דכאשר נתארכו הדברים ולא הספיקו לקדש עד ששקעה חמה אין בזה קפידיא.

כד. רשב"ם מסכת בבא בתרא דף לה עמוד א

בב' שטרות ליכא למיקם עלה דמילתא היום או למחר שיביא האחד עדים ויטול שהרי השטרות שוין בזמנן, ואפילו אם יבאו עדים ויעידו זה נכתב ונמסר בבקר וזה בערב הלא אין הקדמה בשעות כמו שפירשנו למעלה, וליכא למימר שמא זה נמסר תחלה יום או יומים או חדש ואחר כך נמסר השני לשני דמאחר שנכתבו ביום אחד מסתמא גם ביום אחד נמסרו כמו שמוכיח לשון הכתוב בשטר...

שיטת הגרמ"פ

כה. בבא מציעא ז ע"ב

מצא שטר כתובה בשוק בזמן שהבעל מודה יחזיר לאשה אין הבעל מודה לא יחזיר לא לזה ולא לזה.

כו. תוספות מסכת בבא מציעא דף ז עמוד ב

בזמן שהבעל מודה יחזיר לאשה - דלא חיישינן לקנוניא. וליכא למיחש לשמא כתב בניסן ולא נשא עד תשרי, דמנה ומאתים משתעבדי מן האירוסין אף בלא כתובה דאירוסין קלא אית להו, ולקודם אירוסין ליכא למיחש דכתב לה. ותוספת נמי לאביי דאמר עדיו בחתומיו זכין לו א"ש ור' אסי יעמיד כשהקנה לה.